

V VINOGRADIH

Dani lo Lokar

PLES

Izvir reke je, kakor da sta se dve skali zgoraj naslonili druga na drugo in pustili spodaj široka usta odprta za odtok: tam, kjer odprtina najbolj zija, priteka iz neznanske gore voda na dan: voda priteka popolnoma mirno, teče naprej do jeza, do mosta, po dolini naprej, štirideset kilometrov daleč proti zahodu.

Izvirkov je pod navpičnimi skalnimi pečinami neznanske gore nakoli še več, a ta je poglaviten. In ker je mesto pod previsnimi pečinami samo po sebi pusto, so si ljudje nekaj izmislili in ga spremenili, napravili so tu pri izviru krčmo, točilnico, vrt in kegljišče. In prav kegljišče je speljano nad izvirkom velike reke. Cementna tla gredo vse do razklane skale in skloniti se moraš čez ograjo, če hočeš ujeti vodo v oko, ko priteka iz podzemlja. In tako je to mesto včasih prav živahno: spodaj priteka enakomerno voda, zgoraj pa lete sem in tja krogle, keglji padajo in krogle spet lete. A poleg kegljišča, pred točilnico, pod platanami in košatimi kostanji je plesišče — gladka, okrogla cementna plošča.

V majskem večeru je tu med žuborečo vodo, pod previsnimi čermi in že ozelenelimi kostanji hladno, mraz. Nada si je tiščala šal prav pod vratom z levo roko, desno pa je imela med plesom v plesalčevi roki in stegnjeno. Ozrla se je še enkrat v stran, radijska godba je kakor pojemala: počasi je laketi krčila, jela s prsti popuščati in nazadnje roko popolnoma skrila pod ruto.

»Prrrh!« je bolj siknila kakor rekla, se stresla, se otresla, kakor da se hoče mraza znebiti, in se obrnila. Popolnoma je utonila v senci in mraku na kegljišču, šla je še do kraja in se sklonila čez dokaj visoko ograjo. Iskala je in se zastrmela v vodo spodaj.

Svetloba, ki je prihajala od gostišča, se je močno oslABLJENA tresla na valovih, ki so enakomerno pritekali iz skalne razpoke. A valovi so bili bolj razločni, kakor bi bili v močni luči, in prav zaradi pogleda na te enakomerno pritekajoče valove se je dekle sklanjalo nad ograjo, sklanjalo se je zaradi toka, ki se ni ustavil.

»Jaz pa sem se ustavila.« jo je prešinilo, »in kakor je tok valov nespremenljiv, tako je nespremenljiva moja pot.«

Bila je popolnoma mirna, ko si je tako rekla, bila je hladna. Strmela je v napol zasenčeni vodni tok pod sabo, ki se je enakomerno kodral, tudi hitel naprej brez prehitevanja, in pomislila je:

»Od pomnjenja je tako. Še preden so postavili prve hiše tu v trgu, je že voda tako tekla, kakor teče danes. Še preden je stal grad nad dolino in grad ob vodi spodaj. To je od včeraj. Tudi ceste zgoraj in spodaj so od včeraj, in trg. Voda pa ni od včeraj in gora ni od včeraj, ne skale, ki mi visijo nad glavo, ne razpoka v skalah, kjer voda izvira in bi se peljal majhen voziček lahko noter. Kam bi prišel?«

Ustavila se je. Še enkrat je pomislila:

»Kam bi voziček prišel?«

Šla je po mračnem, ledenem hodniku in hodnik se je vzpenjal, padal, zavil na desno, zavil na levo. Prišla je do jezera in z glavo zadela v dolge sveče iz apnenca, ki so visele od stropa. Odskočila je, se prijela, ko je zavihtela roki, za glavo in sveča se je utrgala. Potopila se je v jezeru z zamolklim hlipanjem. Ko pa je šla naprej, je prišla na mesto, kjer ji je zaprlo pot. Rov se je popolnoma zožil, a bil je visok, visok, ni ga mogla pregledati. In tako je popotovala dan, dva, tri, koliko je bilo dni, tega ni mogla vedeti. A prišla so še jezera in postranski rovi in voda je včasih zamolklo klokotala pod njo, kakor da jo kliče. Ali jo je pa res klicala? Spustila se je spet globoko, se vzpenjala po ledeni, mokri pečini kvišku, kakor na strmo goro zunaj, a kdo bi vedel, ali je bila res gora? Šlo je kakor v nebo. Dolgo je trajalo in po dolgem trajanju je tudi spoznala, in spoznala je z bolečino, da ne pelje nikamor in da začenja bogvekdaj in da se njena misel tako daleč zadaj pač ne more nikjer ustaviti. To je bilo vse starejše kakor človeška misel. Tudi človeška misel je bila od včeraj.

In teh daljav, daljav časa, daljav v gori, v napoklem skalovju, se je sedaj uplašila in pred njimi stekla. Zadihana, premražena, prestrašena je prišla spet na plesišče. Oba para sta se vrtela enakomerno, a leno, togo. Nada je vzdignila roko, kakor da nekoga kliče, in jo spustila na ramo plesalcu, ki je v tistem trenutku stal pred njo. Tudi onadva se nista zavrtela hitreje, temveč poskušala vse od kraja, da ujameta takt in korak naokoli. V tem enakomernem zibanju se je dekle pomirilo, a samo za kratek čas.

Zahladilo je. Čutila je, kako jo je spreletel srh okoli pasa in kako je šel hlad po hrbtu, objel obe rami in jo stresel. Potreslo jo je nalahko, še in še in pritegnila si je ogrinjalo z dolgimi resami prav do podbradka. Ali roka ni grabila prav in spolzka svila ji je uhajala iz dlani in prstov. Že tretjič ji je zlezla z rame malone do tal. To pot ji je zdrsnila zaradi obrata tako hitro in nesluteno, da ni opazila. Zdelo se ji je nemogoče, da bi se lahko sklonila. Potem pa se je brez truda nagnila, se zvila in jo pobirala, bila je zvita v klopec na zemlji, le z eno roko je visela na plesalcu in se lenobno, zadržano obračala. Ko se je vzravnila, pa ni mogla pregrinjala razgrniti čez ramena in je večji ogel le vztrajno metala od sebe. Zmerom znova je padalo in nato je pretakala gladko svileno blago med prsti in se igrala. Lastni prsti so se ji zdeli daljši, lepše zaobljeni, tudi mehke rese so bile bolj dolge. Pa je pognala ogel pregrinjače na ramo proti vratu in ogel je zdaj za čudo ostal na mestu, ni zdrsnil, kakor je prej polzel, in ko je videla, da sedi na mestu, je pognala še od druge strani. Vsa se je spet povila in zdelo se ji je, da jo bo celo grelo.

Opazila je, ko ji je ruta tako lezla in nagajala, da ima danes pas iz svilene pletenine, debelo vrv z vozli in čopi vrh halje na sebi, in precej ji je odleglo, ko se je ozrla na vrv in vzlasta čopa. Krepko je povlekla in vedela, da jo pas povezuje in varuje.

A mraz je vendarle vztrajno prihajal, — ozrla se je proti izviru in razumela, od kod prihaja.

To je vendar podzemlje, prepadi, je pomislila, hodniki, galerije, tesni, jezera, to je Pluton, in pritegnila ogrinjalo tesneje. Zdaj ji je bilo

čisto očitno, da ne more hlad, ki jo reže, prihajati od drugod, ker kje drugje pa naj bi bili takšni prepadi?

Godba iz radia je bila enakomerna, kakor je bilo enakomerno vretje vode pri izvirku. Ni razumela, na katero stran jo vleče. Spet je pila, da bi se ogrela, se odgrkala, kakor so se drugi, in globoko zajela vlažen zrak, nočni, hladni zrak pod kostanji nad vodami.

Ne bližaj se podzemlju, ji je govorilo, medtem ko jo je spet vabilo, a vedela je, da je brez pomena, saj je ona tam doma, iz podzemlja prihaja, tema od tam spodaj se v nji samo nadaljuje in zakaj bi jo zavračalo, zakaj naj bi jo bilo strah pred domom? Bila sem že tam! si je govorila, in, no, kaj potem? Bila sem pri Plutonu.

Kljub temu jo je vleklo in spet se je sklanjala na kraju kegljišča nad ograjo nekaj metrov nad izviro, kjer se je bila skala na široko razklenila in dala vodi prosto pot.

Zato da bi videla, kakšen je prepad v meni? jo je spreletelo spet s srhom, a vedela je, da meri prav ta prepad v sebi, in vedela je, da se prav spričo tega prepada sklanja.

Razločila je za hrbtom tri pare, počasi so se obračali na okrogli cementni plošči pod veliko obločnico, ki je dajala predirno, belo luč in so plesali tudi okoli nje roji nočnih metuljev, več in enodnevnih žuželk. Jože Ovca je bil kakor zmeraj težak, že se mu je bočil trebuh in je bila hrbtnica od tega kakor naznotraj zapognjena, a je skušal svojo težnost prav z vsakim gibom in korakom, celo besedo, premagovati. Jurij Časar je bil, narobe, po licu in gibanju samo notranje vdajanje in podajanje, v resnici pa je bil popolnoma negiben, zraščeni in je bil, kar ga je bilo, sama dozdevnost. Metod ni štel, Metod je bil riba med ribami, zmeraj gladek in je zmeraj našel pot — menjaval je večkrat plesalko —, a Valentin, predsednik na občini, je bil preudarnost nad drugimi in za druge. Uravnal si je štirikotne naočnike in pretehtaval v družbi, ki je klepetala in se z besedami lovila, o stvari, na katero so drugi že pozabili.

»Jaz se teh ljudi ne bi smela dotakniti,« si je govorila Nada, »tudi plesati ne bi smela z njimi in ne dihati vanje; ne smela bi dihati istega zraka kakor oni, niti ne bi smela stati z njimi na isti okrogli cementni plošči, zakaj jaz sem zaznamovana. Oni pa niso zaznamovani in tudi ne vedo, kako je z mano, še sanja se jim ne.«

Vedela je in videla, da nihče od njih ne hodi ta večer med plesom v stran, na kraj kegljišča, da bi se sklanjal nad mirno žuborečo vodo na izviro, kjer je skala, kakor neznanska usta, razklana in kjer prihaja ledeni hlad in preprih iz podzemlja. In to daljno podzemlje vleče vanjo, vleče skozi njo, ker se v nji samo nadaljuje, ker so tudi v nji tesni in prepadi, jezera in hodniki.

Ampak rovi in črne tesni pod zemljo bruhajo nenehno vodo na dan, ti pa ne daješ nič več, ker si prazna! jo je bridko opomnilo, ker si prestopnica, zato ne daješ nič več iz sebe. Ker kakor prihaja ta voda po brezdanjih poteh in teminah do izvira, do belega dne, tako prihaja tudi blagoslov po zamotanih poteh preštevilnih rodov — in ko je prišel blagoslov na svoje mesto — kaj se je zgodilo? Kaj se je zgodilo? Kaj? Kaj?

Pa poizkušaj začepiti izvirek reke, ko bruha iz skale, poskušaj mu zapreti pot, ko meče valove. Ne, ne, saj nisi žival, pod njo si, pod njo.

Enakomerno teče reka pri svojem izviru. Še tik preden stopi na dan, je kakor v naletu, da ubeži neskončni temi, ki je notri in ki se je pribirala ves čas. A komaj zagleda beli dan, se takoj umiri in teče kakor neopazno. Brezkončen je čas in tisočletja so hrule burje nad dolino, lomile in ruvale drevje in se je človek skrival pred njo, ko je voda že tako mirno tekla na izviru; in burje so spet vstale in pojenjale, a voda se ni spremenila. In potem, veliko kasneje, ko je nateklo vode in časa vse preveč, so zidali na hribu graščino in graščino ob izviru in postavili so cerkev in oglasili so se zvonovi, postavili so kegljišče tik nad izviro in velike reke in gostilniški vrt s kostanji, ki so dajali lepo senco, in potem je tudi graščak odšel in prišli so popolnoma novi ljudje, a voda na izviru je tekla še zmerom enakomerno, kakor da se ni nič zgodilo in je tudi ne skrbi. Pa res, kaj se je zgodilo? Samo novi ljudje so prišli in tudi tiho brbrajoča voda na izviru reke jih je videla. To je pa bilo tudi vse. Le ti si pomislila, kako bi reko zadržala.

Mica je plesala z Valentinom, potem se je pred njima priklonil Metod, prevzel Mico in Valentin je položil Mari roko na ramo. Oba para sta se vrtela naprej kakor lutki, a kakor lutki sta se sukala tudi že prej, morda že ves večer. Lutki? Saj lutki tudi sta oba para, le ona ni lutka. To je razloček.

Lutke! je vzkliknila Nada v temi sama zase. Jaz pa nisem in ne bom!

Ampak para, ki sta bila lutki, sta popolnoma mirno sedla na svoja mesta in sredi cementne plošče pod veliko obločnico, ki je sijala s tako belo lučjo, sta se postavila Jože Ovca s Polonco in Jurij Časar z Božo in godba je enakomerno predla svojo melodijo. Ta enakomernost je bila kriva in je naredila, da ni potem opazila sama sebe, ko se je tudi vrtela in so drugi po vrsti sedali.

Šla je vstran, k točilnici pod lopo in krepko potegnila; in še. Mraz je bil oster in čutila je, kako jo je obšlo spet okoli pasu, šlo je po hrbtu navzgor in zaobjelo obe rami. Streslo jo je, hkrati pa jo je pijača pogrela in zdelo se ji je, da se kar dobro osvešča. Skušala si je ruto na vratu speti, a prsti so bili premrli in sponka ni prišla. Stezala je ruto z roko ter se stresla od nog do glave.

Brrr.

Ko se je zdaj vrnila k točilnici, je krepko povlekla za vrv okoli pasu: Saj, saj! je menila, tukaj smo! Bila je bolj pogumna kakor prej in se je plesalcem celo brez vidne potrebe nasmehnila; a prihajalo je le iz nje.

Kdor more vreči name prvi kamen, naj vrže! je pomislila šepetaje, ampak kdo more vreči prvi, kdo? Vseeno, kdo, tako je pa le zapisano. In skozi tisočletji govori nam, tudi nam. In dobro ve, zakaj tako govori, zdaj razujem.

To spoznanje ji je dalo novo moč.

Opazovala je med plesom, kako drži Jože Ovca s svojim štrlečim trebuhom Polonco od sebe. Polonca je bila drobna in črna, le suknja s podšito ovčino, ki jo je vrgla čez ramena, jo je delala nekoliko bolj

znatno. Tudi Nada je držala Friderika od sebe. Zamenjala ga je. Zamenjala ga je z mladim študentom, ki je nekdam med plesom silno hitro dihal, se tresel in jo skušal pritisniti k sebi. Ali je bil zaljubljen? Ali se mu je kri vnela? Držala je Friderika od sebe, ker ga je še vse drugače osumila. Ko je poševno zrl nanjo in mu je motno telo v očeh, je vedela, kam ga vleče in da je narobe nagnjen in da drži po pomoti njo v rokah in da ga vleče k Valentinu ali Metodu. Zato pa, kdo bi mogel vreči prvi kamen, kdo?!

Spomnila se je na prejšnje fante. To je bilo še na gimnaziji, a tudi potem na univerzi, v dijaških domovih in zunaj domov. Eden, pravzaprav dva sta bila še čisto otročja, in prav to, da sta bila še napol otroka, jo je vleklo k njima. Pa otrok je bila tudi še sama, le kri, njena kri je bila stara, morda prav prav stara kri v mladem telesu, novi posodi, to je pač vedela. Tretji fant iz te družbe je bil pa temne polti, prav olivne, a bil je neizmerno občutljiv. Od te občutljivosti je tudi bolj glasno hropel in ona se je tega skoro bala, kakor je rada imela, bala in želela, oboje v enem. Četrti fant, no, njega si skoro ni mogla zapomniti, ker ji je bil tako podoben, tako podoben pač, kakor da je ona sama.

Bilo je s tistim otročjim fantom in bilo je še čisto na začetku, ko vsega tega še vedela ni in tudi še okusila ni in je visela na steni kletka in je bil v kletki kanarček, ki si je močil kdajpakdaj v vodi glavico in perutnice in je nato veselo freal. Rekla je fantičku:

»Kletko nesi ven, pravim, kletke ne morem, ali ne vidiš, kako zre kanarčkovo oko naravnost vame tako strmo in očitajoče in naravnost vame. To veliko oko, kakor da je večje od kanarčka.«

»Kanarčkovo oko?« se je čudil fantiček, »kanarčkovo oko? Kaj je z njim?«

A že mi je bluzo natrgal, ko je butal vame in težko dihal. Bil je tako otročji, tudi jaz sem bila še otročja, oba sva bila še zelenčka, zato pa je kanarčkovo oko tako zraslo in se razširilo, ko se je zagledalo v naju in kako sva nemirna. Oko pa je bilo popolnoma mirno.

In je šel od mene stran in se je postavil ob nasprotni steni prav pod kletko, jo počasi snel s kaveljčka in jo previdno odnesel iz sobe na hodnik, hodil je, kakor da se boji, da bo padel in da bo padla tudi kletka z njim, lahko bi se mu zmuznila iz rok in zato je stopal nerodno, stopical je, kakor da ne more naprej, a ko je prišel do vrat, jih je s hrbtom odsunil in takrat se je kanarčkovo oko še enkrat ozrlo name, bilo mi je, kakor da ni šlo iz sobe, kakor da je nekaj ostalo v sobi, se skrilo za zastorom — očitajoče ptičje oko. To je bilo zaradi tega, ker je bilo sploh prvič in ker sem bila še skoraj otrok in je bil moj fantiček tudi malone otrok.

Dolgo me ni več opomnilo in pogledalo, dasi sem se na to spominjala, še posebno, ko sva bila s črnim fantom na Rdečem robu. Gotovo me je hotelo kaznovati in me tudi je, morda prav zato, ker sem si poželela. Ali sem si pa res poželela, ali sem se samo tako dražila? Danes se ne bi mogla spomniti do kraja. Seveda je dražilo, samo dražilo je zaradi dražila, greh je bil.

Vendar je prišlo, ko sem na vse že pozabila, in je bilo bolj kazen kot kaj drugega. Ležala sem v čolnu s fantom na morju, četrti je bil,

štela sem, bilo je kasno avgustovsko popoldne v senčnem zatoku, zatok ozek, globoko v kopno urezan in zasenčen od temnih borovcev. Ali ko sva takole ležala in se je čoln nalahko enakomerno zibal, me je spet pogledalo, ozrlo se je z neba name, bilo je sonce, a bilo je pravzaprav oko ptice, ki se je zamišljeno ozrlo vame. Hotela sem reči ljubemu: »Zagrni z velikim zagrinjalom vso to nebeško stran, da ne bo strmelo prav vame, tako rauljivo seže noter in globoko!« — a nisem mogla odpreti ust, čoln se je zibal enakomerno, včasih je od borovcev nad vodo blago povleklo, tudi gaj je težko dihal, sopel, ko se je zrcalil nad gladino. Sonca nisem mogla sneti z neba, bilo je že dokaj nizko, pred večerom, raztopilo se je na zahodu kakor velikanski malinov bonbon in zalilo morski zatok s črnim rdečilom, ki se je utapljalo v temnih odsevih. Prevrgla sem se v čolnu na drugo senčno stran in barka se je močno zazibala. —

Tako se je zmeraj začelo! je pomislila Nada, ko se je spomnila temnega ognja v Friderikovih očeh. In s težkim dihanjem se je začelo in privijanjem in z bitjem srca. A zapeljivci so vendar vsi po vrsti.

Stopila je k mizi, nagnila kozarec in se zgubila v senci pri izviru velike reke, kjer je bila skala široko razklenjena. Voda je tekla zmeraj enakomerno in mirno. Ti da bi reko ustavila? Ti da bi ji zaprla pot pri izviru? Mar ne vidiš, da je reka goro raznesla, skalo odprla? Svet bi uničila, če bi ji zaprla pot.

Spet se je zibala nad vodo in komaj še razločila glasbo in para, ki sta se vrtela na okrogli cementni plošči pod ostro belo lučjo.

Kljub temu si mrha, prava domača mrha! jo je oplazilo spričo reke, ki je mirno tekla pod njo v temi. A takšna mrha si zaradi tega, ker nisi dala rašči, da bi rasla in živela, zatrla si raščo zato, ker si bila proti življenju. Zato se pa vendar nič ne ve, kako je s tistim kamnom, ki ga zažene prvi, kdor more. Videla jih je po vrsti — Valentina, Metoda, Jožeta Ovco in Friderika —, kako bi zapeljevali, zapeljevali njo in vsako dekle in zato ne bi imeli pravice, sploh nobene pravice do nje ali celo nad njo. Vsi so že zapeljevali. Ali oni niso bili proti rašči in zato je stvar popolnoma drugačna. Račun je treba od kraja pregledati.

To, da je treba račun od kraja pregledati, jo je tako prizadelo, da je razumela, da ji je treba predvsem in najprej oddiha. Treba je oddiha in časa in potem šele bomo govorili.

Stopila je z zadržanim, podrsavajočim korakom po kegljišču, po gladko izbrušeni stezi, po kateri so tekle krogle, obrnila izviru reke v temi spodaj hrbet in se za hip zagledala v veliko, belo luč in okroglo cementno plesišče pod njo. Samo še Boža, sošolka z univerze, črnka, in Jurij Časar sta se leno vrtela. Njen občutek, da se sučeta dve lutki, je bil še bolj določen. Bil je tako določen in prepričevalen, da je uvidela, da se ne more nikamor obrniti in nasloniti in nikogar nagovoriti.

Pusti! si je rekla polglasno, leno plešejo mrtvi in mrtvo.

Jože Ovca, Valentin, Mica in drugi so že šli čez most čez reko in Polonca je bila z Maro že daleč spredaj na hodniku, ki je bil prislonjen k steni grajskega dvorišča in je šel vseskozi nad vodo proti jezui in še naokoli čez cesto v restavracijo.

Ujela je razgovor komaj za rep.

»Sram nas je bilo jesti.« je govorila Mica, »ko smo se mladi zatopili v Cankarja, sram nas je bilo telesa. Malo ali dosti tega je tudi v El Grecu. Pomeni, da ni Cankar tako popolnoma na svetu sam. Današnje generacije so popolnoma drugačne. Ljubijo telo, šport, plavanje, planine, dirke.«

»Za lepoto gre.« je povzel Valentin, predsednik, si popravil naočnike in si hitel zapenjati vetrovko pod vratom, ko je povlekla strupena mrzla sapa nad vodami nad mostom. »Ne gre za planine, stroje, tekmovalno plavanje. Kjer je skladnost, harmonija, tam pa smo tudi mi. Tudi pri El Grecu smo, ali obžalujemo ga, dasi mu vemo ceno. Njegova uravnoteženost je bila drugje. Brez harlekinstva pa v življenju menda ne gre. Halo!«

Mici, Polončini materi, se je zdelo, da mora vozal zategniti do kraja. Rekla je, preden so se zganili in šli po dolgem hodniku nad vodo:

»Mamica moja, gospodarji sveta smo, gospodarji smo postali in bomo to jutri še vse bolj, če bomo le hoteli in zmogli. A zmogli to bomo, kakor hitro smo to spoznali. Saj smo ta svet rodili mi, mi smo njegovi pravi lastniki, ne odtujenci, kakor se včasih sliši. Vodil nas je navsezadnje, le duh.«

Nadi je bilo všeč, da je ujela kraj pogovora, ko so posedli v zaprtem restavracijskem prostoru blizu točilnice. Zato se je poskušala olajšati in je menila:

»Cankar je velik pajac, zato pa največji v lastnih protislovjih. Z eno roko si stresa pepel spokornika na teme, z drugo neti obrekljiv prepir in upor zoper katoliško cerkev in vsako versko organizacijo.«

A bilo je preveč osebno in trenutno občuteno, pogovor v to smer je že uplahneval. No, vendar, ali ji je odleglo? Sama ni vedela.

»Pa ne bodimo grdi učenjakarji, končajmo to!« je še rekla.

Nada je nato stopila k točilnici in se ozrla po steklenicah na policah. Potem je nagnila kozarec in še enega, dokler je ni požgalo in ji ni udarila kri v glavo in dokler se ji ni počasi spustil meglen pajčolan pred oči. Pomislila je, da ji ne bodo lutke tako razločno plesale pred nosom, — ali pa še bolj?

Boža in Jurič Časar sta prišla z veliko zamudo. Polonca in Mara sta tudi v restavraciji plesali, plesali sta leno in togo, a kmalu posedli tudi oni dve. Zdaj je družba samo še sedela, med sabo so se gledali in se brez kretenj pripravljali na odhod.

VOZnja

V avtomobilu je bilo vroče. Nada se je spominjala ledenega srha, ki jo je spreletaval od pasa po hrbtu in čez pleča, ko se je sklanjala nad izvirom reke in se pozneje vrtela po gladki cementni plošči. Zdaj je bila kakor v kleščah. Mica je bila obilna in se na mestu ni mogla premakniti. Mara je poskušala naprej in nazaj, a bolj ko se je presedala, manj ji je bilo prav. Tudi Nada se je poskušala premakniti, a ostala je utesnena. Čutila je, da jo opoj greje in se je sama v sebi razživila.

Spomnila se je, kako je Metod na plesišču že drugič pomežiknil Valentinu in koj nato še tretjič. To je bilo, ko je prišla spet k točilnici

in se je nehote ozrla. Metod je strmel vanjo, z enim očesom pa je pomežiknil.

Kako le more to — z enim očesom, zlodej!

Valentin se je nasmehnil, nesel je svoj smeh s sabo vse naokoli, ko se je obračal na cementni plošči, in ta nasmeh se mu res ni ves večer zgubil z lica.

»Kaj si mežikata?!« pravi dekle, dasi ve, da velja to nji, ki je prišla spet k točilnici. »To pomeni,« pravi dekle dalje, »to pomeni — dobro — slabo — to pomeni veliko ali pa tudi ne. Ali pa pasjo figo ali pa na drugem svetu prvi sedež.«

Skuša se spet presesti, a ne more, ker je ukleščena...

»Prvi sedež, to je dobro!« ponovi dekle in mežikanje gre za njo, kamor se obrne, dasi bi mu prav rada ušla.

Avto zavija kar pogosto na ostrih ključih in vsakokrat, ko zavija, vrže trojico zadaj z desne na levo, pa takoj z leve proti desni. Tako se ponovi štirikrat, petkrat, — »tisti šeri brendi je bil pa res imeniten in krepak,« pomisli Nada in vse tri ženske si komaj opomorejo od premetavanja.

Pa zdaj ji spet migota pred očmi preglasna bela luč pod kostanji, medtem ko voda spodaj zamolklo in nenehno vrvrva.

»Barabe, mežikate si, med barabami ne morem sedeti in se pogovarjati, obžalujem, ali vi ne obžalujete, vem.«

Glasno puhne zrak iz sebe. Ni samo to, da je v kleščah, ni samo, da ji je vroče in ji tolče kri v glavo, ušla bi rada — ampak kam? In avto spet zavije, vrže v desno, vrže v levo, vrže v levo, vrže v desno in pleza v hrib. Prav.

»Lepa slovenska deklica, povijte nam zarod zdravih, močnih, nadarjenih otrok, mladeničev, ki se jim bo poznalo, da so rojeni iz ljubezni, čiste, prave, odrešilne ljubezni — ū — ū — ū — ū — ūhuhū.«

Zdi se ji, da se sklanja rinoceros nad njo, da jo skuša objeti, spet težko diha, »ūhuhū!«, in zdi se ji, da je z rinocerosom zanosila. »Uhuhū!«

»Lepa slovenska deklica, vi ste naš ponos in naša nada. Nada? Jaz tudi res sem Nada, in sploh — Vi ste pa sploh naš ponos in naše upanje in naših nad vrhunec — — La, la, la — Pa kolikokrat sem vam že rekla, jaz sem Nada, sem in bom in — Živeli! Živeli! Živeli!«

»Halo! Kdo tukaj? Nada! Nada? Da, kaj sem že hotel reči? Za danes zvečer, če bi se lahko kako napravilo — — Kako misliš to? — — Bled ali Bohinj ali vsaj do Medvod — — Potem pa naokoli, malo naokoli, zmeraj naokoli, saj drugega v življenju ni, če natanko premislimo — — naokoli, pridite vendar majčkeno nao — —«

»Aha, ti guncvet, že vem, kaj misliš! Nao — naoko — Kakor zadnjič, ha? Iz Krme čez Bohinjska vratca na Velo polje pa čez Lazanske prevale na planine v Lazu, pri Jezeru, čez Ovčarijo k Dvema jezeroma in nato — — Ali si že spal na senu v bohinjskih stanovih, na senu, ki diši po kresnih rožah? La, la, lalalala! Bili smo tudi od rož takrat majčkeno pijani. Veselo smo se na senu guncali in tudi podnice so brezskrbno škripale... škripi — škripi... škripi — škripi... Vse je zgubljeno... Vse je dobljeno...«

Kaj bo vsa družba? *La bella compagnia!* Janko Zlata Jama in Zorko Češnja tudi? — — Jaz sem se utapljala v temo, ali zadaj za temo je bilo suho zlato, vendar zlata nisem rešila in utapljala sem se — — Vem, zakaj mi točite in točite in točite! Vse vem, vse vidim, naprej uganem! Luckate, luckate, ampak mene hočete napraviti — — vse vem — — sveta Genovefa, ki pije in se opije. Ali sveta Genovefa se je podjila na košuti in poskrbela še za dojenca, za koga boš poskrbela pa ti? Koga boš podjila? — — Proč, proč, vsi proč, drhal! da vas ne vidim, da vas ne bi nikdar videla! Proč! Ampak ti, ti, ti si pa moooj! — — Toliko rečem in več ne rečem — vsi boste še na kolenih, na ko-le-na! Eden, dva, tri, na ko-le — In tako se bo tudi končalo, da bomo vsi na kolenih! Ves svet, vse kar leze ino grede. Še preden bo sonce zašlo, še preden bo petelin trikrat zapel — — Ampak da bo kri piskala! Po kolenih na Sveto goro in na Brezje, da se bo na stopnicah na Skaluici poznalo — tod je tekla kri, kapljala. Kakor pred tisoč leti, ko so se po hrbtu sami bičali in so bili vpleteni v vrvasto kito žebli in bodice in potem po hrbtu, po glavi, po bedrih in kamor je palo, da je le padalo, da bi se le spet pošteno usulo, ampak pošteno! Ali pa zakopana do vratu v zemljo, tri dni in tri noči; do vratu, to bi bila splošna pokora in spoved in odveza, ampak ne manj kot tri dni in tri noči. Milo prosila je, milo jokala je — — Pijanec se spreobrne, kadar se v jamo zvrne, to so vse stare pravljice, ampak dobre, dobre... sploh pa je pijanosti več vrst — — katero mislite — — Kaj središ spet z bodečim pogledom vame? Katero vrsto? Katero pa vi hočete? Pijanost krvi? Pijanost duha? — — Tat si, da veš, ti si tat! Ne, oprost, kako pa to naenkrat, zakaj pa ravno tat, ne, veš — — Veš, veš, veš, življenja tat, na zgornji stopnici lestvice, na najvišji. Glej, glej! — —

In vendar so me beli hodniki pomirili, mimogrede so v meni nekaj zabrisali in spravili, ne vem kako, vsa ta tišina naokoli, preproge, gumijasta kolesca, beli predpasniki. Bila sem v sobici čisto sama, in če so bila vrata odprta ali tudi samo priprta, so se pred njimi ustavljale ženske in zrle noter. Videla sem in vedela, da so radovedne in zato so šle pred vrati večkrat gor in dol in se delale nezaskrbljene. Ali jih naj bi poklicala? Videla sem, da jih je imelo in bi me vprašale: Kaj pa ti tako mlada tukaj? Bile so starejše od mene, z oči sem jim razbrala izkušnje in poti, dolge poti, velike izkušnje. In ker je vse to bilo v očeh žensk pri vratih, sem razumela, da so me hotele vprašati. Pa saj so me, nič si ne smem tajiti in tudi spomina ne gre zabrisovati, bilo je prvič, in ker je bilo prvič, sem si zapomnila bele hodnike in bele predpasnike in gumijasta kolesca, ki so šla z vozičkom neslišno po dolgem tekaču.

Čisto drugače je bilo, ko sem bila drugič notri. Nič več nisem opazila belih hodnikov, belih predpasnikov in gumijastih kolesc, ki so šla brez šuma. Videla in slišala pa vsega tega nisem zato, ker sem pribežala pod streho kakor gonjena divjad, ki ne more več in se nazadnje zvrne v jarku ali v gošči, v grmovju ali pa plava čez reko, in ko je na sredi vode, lete strelj okoli nje, da se vzdigujejo kapice na zrcalasti površini. Da, samo skrila sem se, ali pred kom? Pred samo sabo, pred njimi? Pred samo sabo, pred njimi, najbolj pa pred belim dnem. Ta mi je nagajal, ta. Temo sem iskala, ali ko temo iščeš, se tema razsvetli, zre nate s

številnimi očmi, prižiga lučke in te gleda, o, kako zna tema gledati, kako se zna razsvetliti, vse drugače kakor sončni dan. Pa ni to tisto, kar se je zarezalo vame.

Sestra bolničarka je sedela pred mano na vznožju postelje in me gledala. Izpraševala me je bolj s pogledom kakor z besedo in roke je stegnila kdaj pa kdaj k meni, kakor da se hoče prepričati. Držala me je za podlakt in se zasrepela, ko je rekla: »Prvič, kajne, prvič? O, kako je to čudno, prvič,« je še menila, rekla pa ni nič več. Zato sem pa sama ugibala — pokimala sem ji bila namreč z glavo, kakor češ, seveda, prvič, kakopa! — kako je to, ko ni prvič, ko je drugič, tretjič in še naprej. Veselila sem se svoje laži, veselila, da se lahko še zlažem, veselila, da mi je še dovoljena milost laži, ker sem bila tako ob steno potisnjena. Veselila sem se, da sem našla še nekoga, ki se je ujel na moje limanice, zakaj samo sebe sem ocenila izven vsake črte, izven vsake cene in imena. Tako me je tedaj držala usmiljenka za roko, zrla ostro vame in jaz sem čutila, kako mi je šel za hip srh — ugodja ali česa — po hrbtu, ker sem se smela in si upala zlagati se.

Za hip je švignilo mimo ptičje oko, ki se je bilo ozrlo name z visokega neba, prav v soncu je sedelo, ko sem se v barki prevrgla na drugo stran. To je bilo v ozkem, globokem zatoku, ki je bil ves zasenčen od borovega gaja, in je sonce zahajalo, kakor da vleče dolgo karminasto vlečko po morju do obzorja za sabo. Ni bilo oko kanarčka v kletki, ki je zamišljeno pogledalo name v sobi in je fant kletko odnašal in se ni spotaknil. Bilo je z visokega neba. Prozorna kupola se je zganila, morala sem se prevreči, da se je barka zamajala. Ali tega zdaj ni bilo, bil je zgolj spomin na umrlega človeka, ki sem se zdaj spomnila nanj, nič več. In celo spominska zveza je bila malone pretrgana. —

Zdravnik pa je govoril samo s hrbtom z mano. Ni se ne ozrl ne nagnil glave, gledal je predse in na mizo in govoril s hrbtom. Tudi besed njegovih nisem od kraja razumela in sem se morala truditi, da sem se dokopala do spoznanja.

»Posledice boste občutila pa dolgo in dolgo boste morala tudi potrpežljivo prenašati, da jih boste premagala. Ker glejte, kaj vas je obsedlo, da ste si hotela sama pomagati? Ne zanašajte se na nikogar, temveč sledite samo zdravniku, kar vam bo rekel. Potrpljenja pa bo treba kar precej.«

Videla sem njegov hrbet še v odhajanju in pustil je vrata priprta.

Gledala sem v tisto smer in mimo sta se pripodili dve ženski. In ko sta hiteli po hodniku naprej, sem slišala, kako je ta, ki je podila ono, prav pred mojimi vrati vzkliknila:

»Ti stara lajdra —«

Besede so me zasule kakor plaz, vrglo me je pri priči iz postelje. obstala sem pri odprtih vratih, zrla za onima dvema, ki sta se podili in že zavili mimo ogla.

Tedaj ni veljalo meni? sem se vprašala, očitno ni veljalo meni.

Stara lajdra? Zdaj sem bila tretjič tukaj in samo zdravnikov hrbet je še strmel vame. Vendar mi je odleglo in dolgo časa me je hladilo, pravzaprav vse tiste dni — ni veljalo meni, ni, ni. Prignalo me je tako daleč, da nisem mogla razločiti, kdo je ponižan, telo ali oni drugi v meni.

Zavozlalo se je in klobca nisem mogla razvozlati. Opomnilo me je, ozrla sem se kvišku, ali nič se ni več zganilo, ni me pogledalo. Kam se je zgubilo? sem pomislila in spustila glavo. Zgubilo se je. —

Avto leze še zmeraj v hrib, poskoči na jarku in na drugem jarku.

»O nesrečna butica! v streho je zadela. Saj mi jo boste še razbili — —. Pazite vendar in —«

»Ah, končajte že, ne morem več, ne morem — Vse, kar je prav, trikrat je okrogla številka, sveto znamenje.«

»Kaj boste pa napravili z mano, gospod doktor? Napravil? Kako to mislite? Malo pobožkal, malo postrgal, drugega nič. Zdaj pa globoko dihajte, takoj bo mimo. Štejte do trideset! Globoko! Eden, dva tri, štiri, pet, deset, dvajset, enaindvajset, dva in dvajset — —«

»Kaj, roke in noge mi boste zvezali?! — Le lepo mirno. Mirno in lepo! Globoko dihajte! Globoko! — Kakega špirta ste mi nali — — Dihajte! Ste pa res s hudičem, da ste mi roke in noge zvezali!«

Ali nisi videl, da sem pomaknila kozarec na stran? Previdno sem ga odrinila, previdnost je božja mast. Ali res nisi slišal, kako sem rekla: Danes me ne boste! Ste me, kadar ste me, danes pa ne! Zmeraj se je tako začelo! Kako? Začelo? Začelo, da, začelo! Ne, končalo, reci raje končalo! Tako je, začelo in končalo! Končalo na operacijskem stolu.

Boš videla, avtomobil boš imela, štirisedežen, mlečno bel ali modro siv, kakor boš hotela, vikend hišico s teraso, električnim štedilnikom, hladilnikom, kopalnico, prho, balkonom, kakor boš želela; televizijo, radio, perzijske preproge, samo tega ne, tega ne, tega ne! Totem in tabu.«

»Kaj ste mi spet točili? Zmeraj mi nekaj točite, točite. Pa ste mi res spet natočili do vrha, na — to — či — li, za vse življenje natočili. Zakaj pot mojega telesa je strašna, sama se je bojim in telo se boji: saj ono natančno ve in razume samo od sebe, brez moje pomoči. Telo je razumno, ker počiva v duši. — — Spet sem se zazibala, nevarno je, če se človek med plesom tako ziblje, ali bom pala? Lahko, da bom pala. Zato pa. Pa saj sem zaspana. Spančkati, spančkati! Raje kot pasti. Kar je prav, je prav. Trikrat. *Nevermore, nimmermehr* — —

Tvoj meč
tako rdeč od krvi,
Edvard, Edvard.
Tvoj meč
tako rdeč od krvi,
in žalostno stopaš — o!
In kakšna
pokora bo,
Edvard, Edvard!
In kakšna
pokora bo.
le priznaj mi, sinko, o!

Dajte no zapeti, pomagajte, primi više, basiraj, še niže, kakor medved, kakor kovaški meh, uhuhu! Tvoj meč tako rdeč od krvi, Edvard, Edvard! Ampak v zboru, lepo *unisono*, enoglasno, še enkrat.

znova — — Tvoj meč tako rdeč — — Nikar tako ne vpij! lepo v zboru, zborovsko petje je najlepše, kakor harmonika ubrano, u — bra —!

Nesrečna butica, spet je lopnila v streho. Dajte no malo paziti! Kar je prav, ni narobe. — — Pusti me, pusti, sem mu rekla, on pa: saj te pustim, zares, pustil te bom. Samo in edino to mi povej — — Ne, ne, ne, tako se zmeraj začne, že pri Adamu in Evi — — Samo to mi povej — — Tako se konča, ne začne, to je očiten konec, resnično, vsaka stvar se tako nekje konča in tam je neogibno pravi ko — nec — — Ujela sem se, na te nesrečne limance! Dajte no malo ubrano, enoglasno — — Dekle se pa tudi spet ziblje, da je joj! Ne, čisto lepo je plesala, korak za korakom, udar na udar, ko muzika tako lepo zavija. Misliš? Mislim!

Ne, jaz sem bil zmeraj pri tisti stranki! Tako? Tako! Od tiste partije hočem reči, tako rekoč, razumete, da se dekletu pomaga. Razumete? Ampak kako pomaga, kako, to je tisto. Pravilno pomaga. Kako ste pa mislili? Tako rekoč od vekomaj sem pri tisti stranki — —

Ko je avto zavozil na Lenivec pred hišo, so se tri ženske pognale ven in lovile zrak. Nada bi bila malone pala na hišni prag in ga poljubila, le z očmi ga je objela, in si ga zapomnila, kakor da ga prvič v življenju vidi — morda ga je res prvič v življenju videla in si rekla:

Prag domače hiše, ki sem ga prestopila prestopnica.

Tudi sta ji zdaj, ko se je sklonila, oba čopa na pasu zabingljala pred očmi in vedela je, da sta jo onadva in pas iz svilene vrvi varovala in da jo bo neumna maskota varovala tudi zanaprej.

»Le kako?« se ji je tiho podsmehnilo.

Podsmehnilo pa se ji je zaradi tega, ker je vedela, da jo bo vrv varovala le pred samo sabo. To pa je bilo v tem primeru več kakor ostali svet.

V tem je odkrila na vrvastem pasu tretji voz. Grelec ji je zalil usta in srce. »Ne bom ušla«, je pomislila, »usoda se plazi za mano kakor psica, ki so ji odvzeli mladiče — — varnost in zlo —«

Opotekla se je in se ulovila na steni.

(Konec prihodnjic)

V VINOGRADIH

(Konec)

Danilo Lokar

V VINOGRADIH

Boža je mislila in se spominjala univerze brez grenkobe v srcu. Spominjala se je vsega, dijaških domov, kjer je že prebivala, in menze, kjer je jedla, spominjala amfiteatralnih predavalnic z dvigajočim se podom, laboratorijev s pripravami, cevmi in reagencijami, električnimi priklopi, sprehodov po gozdu nad dijaškimi domovi, izletov na Posavje in v planine, tovarišev in tovarišic, toliko njih, ki so si stali tesno drug ob drugem pri delu, pri mizi, pri spanju, pri klepetanju — vsega tega se je spominjala brez grenkobe, z lepo ravnodušnostjo, nekaterih stvari, dogodkov, besed, spoznanj in odkritij pa tudi z veseljem. Bila je medicinka, v študiju je že daleč napredovala in bila tudi v tem ali pred njo ali na drugi stezi kakor njena vrstnica, študentka arhitekture Nada.

Boža je vedela, da jo Nada danes sovraži. Pa ne zaradi Božinih črnih las in olivne kože. Tudi ne zaradi semestrov in študija. Tudi ne zaradi Lenivca, zaselka na sedlu z desetimi hišami in nad dvema dolinama. Nada je danes sovražila zato, ker je bila v svoji koži in ker je bila Nada in ni mogla biti Boža, ker ni mogla po Božini poti, temveč je morala po svoji, ker je dokončno spoznala, da je človeku pot usojena in je ne more poljubno spreminjati, zamenjati ali preslepariti. Pot je določitev pred rojstvom kakor olivna polt kože, kakor sinje, črne oči in lasje. To je Nada danes spoznala, Boža je to vedela in zato je toliko bolj pazljivo gledala na oči vsakega kosa razrezanega krompirja v košu, ki ji je sedel z locnjem na podlaktu in ga je enakomerno podajala kos za kosom Željku, kmečkemu fantu, ki je sadil v ozki dolini ob Branici krompir in s katerim je bila zdaj na začetku petega meseca noseča in ki se je z njim, takoj ko je to spoznala, sklenila tudi poročiti. Ne to, da je zanosila, to, da se bo s fantom, ki je od njega spočela, tudi poročila in da je to zjutraj Boža jasno in mirno povedala, je hotelo Nada raznesti. Poskočila je in si začela riti po lasih. Potem je dolgo pihala kakor kača, ki ji stopiš na rep, in se preoblačila. Oblačila se je, da gre v trg na ambulanto po injekcijo, ker je bilo zdravljenje potrebno, kakor je sama spoznala in so ji tudi zdravniki svetovali. Vnetje v spodnjem trebuhu se ni dalo drugače odvrniti in zato je hodila Nada vsak teden v trg.

Boža je vedela, da naposled tudi to, ker se bo z Željkom poročila, ni Nade toliko razjarilo in razbesnelo, kakor spoznanje, da je Božin razum tista strašna oblast, ki ju loči, ki ju je ločila, ko sta se na Lenivcu igrali mali deklici »komedije pod loncem« in nista o velikem svetu še nič vedeli, in da bo tudi v prihodnje bolj ali manj tako ostalo. Nada je stala pred tem spoznanjem kakor razorožena, roke so ji pale, misel se ji je uprla do neba in zapihala je kakor gad. Videla je namreč, da gre nekdo lahko po popolnoma drugačni poti, kakor je šla ona, in da je tista pot, popolnoma drugačna, nespoznana, neoslutena, tudi lahko prava

pot. Morda celo lepa, lepša? Bogatejša, imenitnejša? Intimnejša? Morebiti zaupnejša, skrivnostnejša. Tu jo je črv načel. In zoper tega črva v srcu se je Nada tako uprla, vzdignila. Ker — ker zdaj je šele do kraja pregledala, do dna doumela zgrešenost, zavoženost, pa pravzaprav zavržnost svoje poti. Ona se je zavrgla. In zakaj se je zavrgla? Zato ker jo je vleklo, da se zavrže?

Ni vedela, da je lahko ljubosumnost tako grenka. Tako grenka, da prav od te grenkobe oboliš. Zdaj je bila dvakrat bolna, bolna na telesu, že po drugi operaciji se je to po malem začelo, zdaj pa jo je v medenici popolnoma popalo. In bolna na duši. Bolna tudi tu? Da, brez vsebine, prazna, nekaj, s čimer je živela, je zgubila. Pa ne zgubila. Le dodobra je spoznala, da tega nikoli imela ni. Zakaj bi tedaj žalovala po tem, česar ni mogla zgubiti, ker tega nikoli ni bilo? Da, vsaj v zavesti ni bilo, zavest tega ni poznala. In zdaj se ji je v vsem obsegu razodelo.

Boža je Nadino pot zmeraj spremljala. A tudi je od kraja vedela, da na to pot ona ne bi ne mogla ne smela posegati. In nikdar ni poskušala, da bi nanjo vplivala. Njen razum, Božin razum, je hodil in tudi stal kakor steber pred njo. In ta steber ji je kazal pot, tudi vedela je, kam boče. In šla je za njim tiho, neopazno, saj drugače ni mogla. Vedela je, da pri Nadini samostojnosti ne more soodločati. Saj je človekova samostojnost kakor posvečena. O njej lahko razmišljaš, lahko jo opazuješ, ocenjuješ, vplivati nanjo pa ne moreš prav zato, ker je samostojnost. Tu sta se poti obeh prijateljic že zgodaj ločili.

Boža je tudi vedela, da se medsebojno s prijateljico lahko le tako dolgo resnično spoštujeta in zanimata druga za drugo, dokler gresta vsaka po svoji poti, svoji posebni poti, ki jima je bila pri rojstvu določena. In šli sta. In ostali sta si mikavni druga drugi. Ali danes se je zgodilo, da je Nada zaslutila, da je na teh dveh samostojno usmerjenih poteh povlekla krajšo, in jo je ljubosumnost bolno in zmaličeno premagala. Premagala? Da, očitno, ena pot se je vzpenjala, druga je padala, ampak kam? Da, v ambulanto, v bolnišnico, v praznino. In zgrozila se je, ko je zaslutila to praznino.

Boža prijateljice ni prezirala ali pomilovala ali podcenjevala. Kako bi jo vlekla in ji pomagala iz tega votlega prostora, pa tudi ni vedela. Ker — ali ni bilo zmerom tako, od kraja določeno? Zato je Boža z mirom gledala na svoj položaj in razmišljala, kakšne spremembe in posebnosti ji lahko prinesejo prihodnja leta. Zdelo se ji je vse tako naravno in v duhu narave, v njenem obroču zajeto, zato se tudi ni mogla prav čuditi, temveč le sprejemati, opazovati, razmišljati. Saj to jo je tudi držalo, da je lahko skoro s popolnim soglasjem sledila svoji nameri in študiju naravoslovja, kar je v bistvu njena medicina bila.

Nada ne, Nada je bila tudi v tem pogledu veliko bolj nemirna, negotova, iščoča. Boža je poznala Nadin priostreni pogled, ko je Nada gornjo ustnico nalahko privihala in je prav ta pogled vpraševaje govoril: Ali je to tisto? Tisto, kar sem mislila, iskala? Boža je vedela, da se Nada temu iskanju izmikati ne sme, pa tudi izmakniti ne more, ker je to zahteva, terjatev njenega življenja. Boži se je zdelo, da mora Nadine posebnosti ceniti, če ne spoštovati, in skušala jim je dati njihovo

pravilno vrednosti in ceno. Obe sta bili na visoki šoli štipendistki in to jima je dajalo občutek samostojnosti.

Boži se je zdelo, da gleda z enako pravično mirnostjo na Nadino življenje, ki se je nekje zavrlo, kakor je gledala na svoje, ki se je — bolj nepričakovano — spočelo in odprlo. Da, odprlo se je tu in zaprlo tam in nič ni Boža mislila, da bi Nadi kaj očitala, v svojem srcu ne. Pa čeprav je včasih videvala vrsto fantov, mladine, sošolcev in bolj daljnih znancev. Z njimi je Nada hodila na izlete v planine, se z njimi poleti kopala, pozimi pa šahirala, plesala, se smučala in se včasih tudi potepala. Vedela je, da se je prijateljičina kri užigala in ugašala po čisto drugih postavah kakor njena, pa kaj? Njena kri je bila za njeno uporabo. Božina spet za svojo lastno. Saj tudi zimskemu soncu ni očitala, da ni poletno. Boža je bila od kraja, že od doma uravnovešena in ji je prav ta enakotežnost dajala mir spoznanja pa tudi pravilno uvidevnost spoznanja. Saj je morala Nada sama plačevati svoje dolgove, s svojim denarjem, iz svojega žepa. Ker je to trpljenje natančno poznala, zato je tudi lahko tako določeno povlekla črto med njo in sabo, črto, ki je držala. Saj ni bila osebna ta črta, ki naj bi ločila svetova dveh ljudi; bila je veliko bolj znamenje postav, ki so povezovale in vzdrževale življenje. Bila je čisto blizu spoznanju, da so te postave zakoni narave, ki jo je sama tudi v drugi obliki preučevala.

Ali so bili fantje krivi, številni fantje? Ali je bila kriva Nada, samo ona in nihče drug? Ali je bilo sonce krivo, da je vzhajalo na vzhodu, na natančno določenem mestu na ekliptiki, ne za milimeter bolj na desno ne za milimeter bolj na levo skozi milijone let? Prazno vprašanje, prazna skrb! Nada je o življenju veliko vedela, imela je tudi že izkušnje, a nekaj izkušenj je tudi imela vnaprej. In ko se je zastrmela v brezna, prepade, ki so zijali v nji, kako in kakšna se je vračala od tega gledanja domov k sami sebi? Ali jo je pretreslo ali zvabilo, premamilo, preglušilo? Verjetno je bilo, da jo je pretreslo in zvabilo, premamilo in preglušilo. Da bi se bila uprla? Na neki točki je v življenju vseeno, ali se upreš ali se vdaš. Slast in kazen spoznanja je močnejša, bolj oglušujoča kakor slast in kazen dejanja. Dejanje je le posledica spoznanja in premedlemu, ohlapnemu spoznanju ne sledi dejanje, ki bi imelo njegovo značilnost.

Boža se je ozrla po njivi. Zrahljana, preorana, prekopana in pobranana prst je dišala. Dišala je napol po tistem omamnem duhu trohnečega listja in koruzinja, napol slano po domačem gnoju in dišalo je — bilo je malone nerazumljivo — po pomladi. Da, bile so že brsteče kali v nji in te so dajale nevidni duh od sebe, napajale zrak.

Pravkar je vrečo izpraznila, narezala spet poln koš krompirja v kosih na oko in stopala ob moškem. Ona je hodila vzravnano, kakor da jo košara na podlaktu vzravnavajo, delavec pa je korakal sklonjen, ko je s krampom zemljo privzdigoval, podložil kose krompirja in šel naprej; privzdigoval, podložil, zasul, privzdigoval, podložil, zasul, tako sta korakala že dosti ur in od sladke utrujenosti nista več govorila; govorilo je samo še delo, govorilo namesto njiju dveh in onadva sta tej govorici prisluhnila, pazila nanjo, jo skušala razumeti.

Boža se je zazirala v kose krompirja, ki jih je podajala, zazirala se v oči na krompirju. Vedela je, tu spi kal, še spi, še ni zbudjena, zbudila jo bo prst, ko jo bo kakor podojila s svojo toploto, s svojo vlago, s svojo prijetno temo in takrat se bo v krompirjevem očesu nekaj zganilo in pričelo se bo gibati vsak dan bolj določno in pokazala se bo v temi mlada, nema, kakor gluha in slepa rašča. Ali ta rašča bo silila kvišku, bo silila ven, na dan, na sončno luč pod nebo, kjer plavajo oblaki in se podijo vetrovi in včasih vetrovi tudi zapoje, ko zdivjajo čez plan. In zaradi te rašče, ki je še mrtva spala v koščkih narezanega krompirja, a bo, ko bo prišla v mehko ležišče, v toploto, vlago in temo, silila naprej, silila navzgor, silila na luč pod oblake in vetrove, zaradi te rašče je Boža tako rada korakala za moškim, mu narezovala in podajala nasekljan semenski krompir na dolgi, ozki njivi v dolini pod vasmi.

Bil je že kasen popoldan, ko sta se vrnila v hrib v vinograde. Željko ni bil končal s povezovanjem in obrezovanjem trti, čeprav je v marcu hitel, ker mu je drugo delo, ki se je zdaj vsak dan na novo vsiljevalo, prekrizalo račune.

Od daleč sta ugledala Nado, ki je ležala na karirani plahti z dlanmi pod glavo in strmela v nebo.

Bil je čist dan v maju s toplim zrakom in bujnim zelenjem naokoli. Moški je stopil vstran, vzdignil iz cementnega nabiralnika za vodo sveženj rumenih bek, zamahnil z njimi, da so se kaplje osule, in stopil k trtam. Vinski trs je že močno pognal in le dve spodnji vrsti nista še bili obrezani in povezani. Videl je od daleč, kako ga trta opominja, ga kara, mu očita. A hitel je, kakor da bi bil tu delo pretrgal pred le nekaj urami. V ustih med zobmi je držal vitko beko, stiskal pod pazduho sveženj in delo se mu je odsedalo, kakor da le preklada vitico k vitici. Imel je na sebi srajco, ki je bila še od lani čez hrbet na široko poškopljena od modre galice in tako je bila njegova spotegnjena postava s svetlimi pšeničnimi lasmi nad vzboklim čelom med trtami in smokvami prerazločno vidna na vso daljavo.

Križasta plahta pod rožmarinovim grmom, ki je bil v cvetju in prav visok, je bila na široko razgrnjena in Boža je sedla k prijateljici. Govoriti z njo pa je mogla le malo, same zunanje formalne stvari in tudi Nada je tako odgovarjala — zunanje, formalno. Obe sta vedeli, da sta se v glavnem že izgovorili, izpovedali in dopolnili že sami v sebi. Bili sta samozavestni. Vedeli sta, kako je njun položaj različen, kako stoji cvetoč, dišeč rožmarinov grm nad pogoriščem in — to ju je morda najbolj zadelo — da v nekem določenem trenutku to pogorišče spada k zelenemu grmu in da sodi dišeč, cvetoč grm k temu pogorišču. Ali je bilo v naravi tako določeno? Morda je bilo. In bilo je tako čudno. Bilo je namreč, kakor da pogorišče povzdiguje vrednost grma nad njim, prav kakor opravičuje pričujočnost grma obstoj pogorišča spodaj.

Nenadoma je Boža na plahti kakor s sunkom vstala in vprašala:

»Ali je bila Mica že v Kranju?«

»Bila!« Nada je ob počitnicah prinašala novice iz trga.

Mica Časarjeva je namreč obljubila, da bo šla k očetu fanta, sošolca, ki ji je hčerko prvo leto na univerzi zapeljal, da je zanosila. Prav

Valentin, predsednik, pa tudi Jurij Časar, njen mož in dekletov oče, sta jo k temu nagovarjala. Vendar je bila odločitev že prej v nji sami.

»No, in, in, in — « je nestrpno čakala Boža.

»In? In?« je kakor s prijetno škodoželjnostjo zavlačevala odgovor Nada.

»In?«

»Profesor Jazbec se ni vznemiril in menil je, da ima prijatelja primarija, ki mu bo prav rad napravil uslugo in to stvar spravi s sveta.«

»Spravi s sveta?« je vprašala Boža, kakor da ni prav razumela.

A Nada: »Takrat je pa Mica vzkipela, vzrojila: Če ste vi hudodelec in tak pesjan, ne silite še drugih ljudi na takšna pota! Ihtljivo ga je zavrnila, kakor Mica zna, in zaloputnila z vrati, da se je hiša stresla.«

Nadi se je grebenček vsečnosti že povetil, spet je legla na plahto in zaprla oči.

Med dekletoma ni bilo v tej popoldanski uri več sovraštva, zavisti, očitanja: bila je samo še uvidevnost, spoznanje, razumevanje. Nada je razumela, da bo še veliko hodila po ambulantah zaradi injekcij, pregledov in ponovnih posegov, ali vse to ji ne bo prav nič pomagalo, tudi če bo ozdravela, ji ne bo pomagalo, zakaj tisto, kar se je v nji sami utrgalo, se ne da več popraviti. In da se ne da več popraviti, je kazni in kazni mora biti. Ker, kako bi pa mogla poslej živeti brez kazni, brez pokore in kesanja? Da, po tisti poti, na katero je doslej najmanj mislila, ki ji je bila najbolj neznana in daleč, edino po tisti stezi še lahko pride naprej, in če ne naprej, vsaj dihala bo lahko, z očmi gledala, s sluhom poslušala, z jezikom okušala, z možgani sklepal, se odločala. In to je že dosti. Dosti je to v primerjavi s tem, kar je bilo. Bilo je namreč vse ničevost, ob tej uri je spoznavala. In ničevosti se bo le nekako umaknila, izmuznila, pa če bo še tako tehinila.

Ker poslej bo živela kakor invalid, kakor invalid brez noge, invalid brez roke, invalid brez polovice glave. Tudi njej manjka kos telesa. Zapravila, zgubila ga je spotoma, ker mu ni vedela vrednosti, ker ni pazila. Sploh ni pazila. Sploh ni vedela, da bi imelo kakšno vrednost, pa bodi takšno ali drugačno. In zdaj, ko ga nima več, dragocenega uda in pomočnika v življenju, velikega spremljevalca, sopotnika, zdaj mu ve vrednost. Velika je ta vrednost, neznanska, ampak neposredno ob izgubi je vrednost komaj mogoče oceniti, pretehtati. Zameglilo se ji je pred očmi, ko je pomislila, kaj je zgubila. Ali je pa res zgubila? Da, seveda, saj je živela vsa leta ob izgubi in od izgube. In zdaj leži na križasti volneni plahti pod rožmarinovim grmom, ki cvete z modrimi, gostimi, drobnimi cvetovi, in računa. Kaj bi pač zračunala? Nekdo drug je napravil račun, narava ne zna slepomišiti, a s človeškimi številkami in pojmi obračun ni mogoč. Narava je določena, vnaprej izpelje in neusmiljeno. Da, ustrašila se je in zbala — neusmiljeno, zdaj je vedela. In zato je sklonila glavo in se še priklonila in pomislila na pot, ki jo čaka. Kako poslej, s kom poslej, kam poslej?

In ob tisti uri se je zgodilo, da je smuknila Boža neopazno z volnene plahte, ki je ležala na polici, se splazila za rožmarinov grm in ob trtah naprej, naprej, pod hrastičje in borovje, ki je stalo nad vinogradom in

nad globokim jarkom nad vinogradom, kjer se je voda ob velikih deževjih nabirala kakor za poletno zalogo.

Nad globokim jarkom se je na ježi ustavila. Videla je, da se plazi kakor majhen otrok po vseh štirih, in se nasmehnila. Ko je ležala spodaj na plahiti, se ji je zdelo, da se je v njenem drobovju prvič zganilo novo življenje in ni mogla zdržati. Bila je tako osupla.

Gledala je dol na zadnjo vrsto trt, kjer je mladi mož s svetlimi lasmi in vzboklim čelom, z beko v ustih in zvežnjem rumenih bek pod pazduho korakal od trte do trte, rezal, povezoval in trebil mladje. Dvojno brstje, dvojen zarod! je pomislila in pobožala je prvič v življenju svoje telo s slastjo, ki je ni doslej poznala. Šla je z dlanjo po golem bedru od kolena navzgor in spet in spet. Ob tej misli je čutila vso blaženost in morala leči na zemljo. Čutila je zemljo pod sabo in čutila, da ta zemlja živi. Saj rastejo okoli nje trte brez števila in vse poganjajo in se ovešajo z nežnim zrnčastim zarodom in brstjem. Kakšna sreča! Zemlja živi, diha in v njej se pretakajo sokovi, ki vro povsod na dan. In vse je v življenju rašča ali pa življenja ni. Ni samo reka Pod skalo, ki je razklenila in odprla goro, tudi milijoni trt po vseh bregovih okoli Lenivca vleko sokove iz nje. In ona, Boža, je ud te nedogledno bohotne obilnosti. Čutila je, da ji daje ta misel moč in zavest, pravo samozavest. Sama je le zrno v brezkončnem oceanu življenja, ki sega tudi čez meje vidnega sveta, čutila je, kako jo nosijo valovi tega vidnega in nevidnega življenja in kako je srečna, da je vključena v to gibanje, ki mu ne samo ne more, ampak ki mu tudi ne bi hotela uiti, saj, saj — bi ji tudi življenje ne dalo, da bi utekla. Za nič na svetu ne bi hotela.

In vedela je tudi zanaprej, da se bo v otroku pokazala taista zavest o življenju kakor v nji danes ta dan in se množila. To je tisto. Ti si le ud v verigi.

Ob tej spravljivi misli se je stegnila na zemlji in se za dolgo zazrla v nebo.